

Kind- en gezinsvriendelijk bouwen

1/ Ruimtelijke principes

1. Het gebouw is geen eiland, maar ingebed in een integrale woonomgeving

Jonge gezinnen en kinderen hebben nogal wat ruimte nodig, zowel voor intensieve en heel actieve als voor rustige activiteiten. **Wonen op beperkte oppervlakte en op hoogte is mogelijk, maar vergt compensaties in de bredere woonomgeving.** Het woongebouw moet daarom **connecties zoeken** met de voorzieningen in de woonomgeving, zowel semi-private als publieke. Op die manier kan het zich inpassen in het publieke (speel-)weefsel.

Tegelijkertijd moet de woning ook een haven bieden waar de bewoners rust en een 'eigen plek' vinden. Dit is een spanningsveld waarbinnen het ontwerp zich moet positioneren.

Bron: Kind & Samenleving

2. 'Stedelijkheid in de luwte'

Ook op grotere schaal speelt die spanning. Jonge gezinnen die bewust kiezen voor de stad, hebben een **dubbele houding t.a.v. stedelijkheid**. Karsten, Reijndorp en Van de Zwaard (2006) noemen dit 'stedelijkheid in de luwte' of 'rustige stedelijkheid':

" Stedelijkheid in de luwte verwijst in de eerste plaats naar de sociale en fysieke kwaliteiten van de directe woonomgeving: de straat en de buurt. Binnen de centraal gelegen buurten zoeken zij verkeersarme straten met een groene uitstraling, vriendelijke straten en pleinen die liefst een beetje verscholen gaan achter drukke verbindingswegen. Kinderen moeten buiten kunnen spelen, op het achterterrein, op het trottoir of op het nabijgelegen plein. En het is al vaker vermeld: in een heterogene stad zijn juist op straat- en buurtniveau gelijkgestemde bevriende andere gezinnen belangrijk.

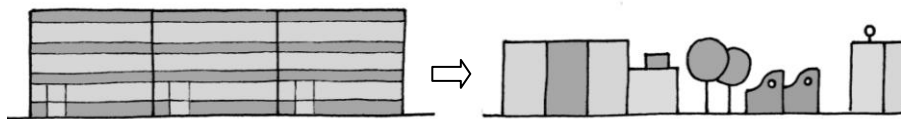
Maar luwte veronderstelt ook drukte en een veelheid van voorzieningen even verderop. Dat is de verbinding die met de stad als geheel wordt gemaakt. Daarbij is er eerder sprake van overlap tussen buurt en stad dan van een strikte scheiding: winkels, cafés en restaurants die weliswaar om de hoek liggen, maar een stedelijke aantrekkingskracht uitoefenen. Door de aanwezigheid van zulke voorzieningen is de stad aanwezig in de buurt en maakt de buurt onderdeel uit van de stad.

De veelgeprezen anonimiteit van de stad ('stads lucht maakt vrij') gaat voor veel stadsbewoners en zeker voor de stadsgezinnen gepaard met herkenning en vertrouwdheid. De stadsbewoners zoeken de vertrouwdheid van de gezichten op straat tot de winkels en de restaurants waar je als bekende wordt begroet. Maar die winkels en horeca moeten tegelijk ook mensen aantrekken uit andere delen van de stad. Want wonen in de

stad is voor de stadsbewoners ook verbonden met de nabijheid van werk, scholen, voorzieningen, uitgaan, cultuur, recreatie en sport. Al hoeft niet alles in de eigen wijk - liever niet zelfs als het gaat om voorzieningen die veel publiek trekken of rumoerig zijn. " (Karsten, Reijndorp en Van de Zwaard 2006: 48)

Vanuit dit oogpunt is Centrale Werkplaatsen – **'t Wisselspoor een interessante locatie** voor een kind- en gezinsvriendelijk woonproject. Maar er is zeker **ook een spanning** tussen de beoogde stedelijke dynamiek en de gewenste 'luwte' voor het wonen. Hoe concretiseert het ontwerp een 'stedelijkheid in de luwte'? Welke functies schuift de ontwerper naar voren, bijvoorbeeld voor de **plint** van het gebouw, zodat de 'luwte' behouden wordt? Hoe wordt de dynamiek die zal uitgaan van de omliggende hallen 'gefilterd' op maat van het woonproject?

3. Herkenbaarheid, menselijke schaal, identiteit en imago

Foutgelopen uitlopers van de klassieke modernistische architectuur hebben het **appartementengebouw een slechte naam** bezorgd. Onder andere de anonimiteit, de grootschaligheid, samenlevingsproblemen en een gebrek aan identiteit bleken wezenlijke problemen.

Om kind- en gezinsvriendelijk te zijn, moet een hedendaagse meergezinswoning deze gebreken absoluut vermijden. Het is een goede test om het ontwerp te bekijken vanuit de ogen van kinderen. Jongere kinderen moeten gemakkelijk hun **eigen huis kunnen terug vinden**. Als elke woonunit een eigen **identiteit** heeft, en de woonontwikkeling op mensen- en kindermaat is, gaat dit gemakkelijker. Een eigenheid geven kan door kleur maar ook vorm, ruimtelijkheid, beplanting,... **'Eenheid in verscheidenheid'** is de ontwerputdaging.

Hundertwasserhaus

Java-eiland

Tübingen

Vauban

Architectuur van John Habraken

Arbedsite, Gent

Het imago en de reputatie van de woonomgeving moeten ook passen bij het zelfbeeld en toekomstbeeld van de bewoners en bij het beeld dat zij aan de buitenwereld van zichzelf willen presenteren. Om trots te zijn op hun wijk of stad moeten ze iets kunnen vertellen, liefst ook laten zien, dat gegarandeerd indruk maakt bij de mensen die er voor hen toe doen.

De 'entree' tot hun woning is daarbij een visitekaartje. Bewoners voelen een verwaarloosde entree als een aantasting van hun welbevinden én van hun sociale reputatie. Gezinnen die bewust kiezen voor wonen in de stad (zie verder, onder 'mogelijke bewonersprofielen') zijn sterk bezig met hun imago en identiteit. De entree moet meteen laten voelen waarom ze zich zo met het stedelijk wonen associëren. Die 'entree' kunnen we heel ruim zien. Het gaat om de ontvangsthal, de fysieke ingang tot het gebouw, maar ook hoe die zich verhoudt tot de aanliggende publieke ruimte. Een leuk kindvriendelijk plein en park voor de deur, versterkt de entree-waarde.

4. Het appartementsgebouw als een 'verticale buurt', met 'hoofdstraten' en 'steegjes'

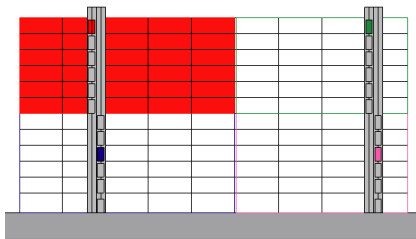
Een groot appartementsgebouw herbergt heel wat mensen. Het is aangewezen om naar een appartementsgebouw te kijken als een 'verticale buurt' met:

- 'Hoofdstraten' (entree, ontvangsthal, liftkokers, gemeenschappelijke ruimtes)
- 'Steegjes' (verdiep- of woonclustergangen)

Bron: DUS Architects, Poptahof

Deze '**hoofdstraten**' en '**steegjes**' zijn twee niveaus van nabijheid en collectiviteit. De structuur ervan bepaalt hoeveel woningen in een directe ruimtelijke relatie staan met elkaar. De manier waarop woningen trapsgewijs geschakeld worden, is belangrijk voor de niveaus van collectiviteit: Werk je met 1 centrale ingang of met meerdere? Hoeveel woningen schakel je per verdieping?... Dit zijn geen neutrale ontwerpkeuzes en moeten vertrekken vanuit een visie op collectiviteit.

Herorganisatie van een grootschalig modernistisch woonblok in Delft: de nieuwe (extra) liften bedienen een beperkter aantal woningen om de te grote anonimiteit te counteren (Bron: Dus Architects, Poptahof)

De '**hoofdstraten**' en entrees zijn uiteraard van groot belang. Schakel er niet al te veel woningen op, anders vergroot de anonimiteit. Geef ze voldoende ruimte, programma (op niveau van het gebouw), identiteit en de juiste sfeer. Laat ruimte voor toe-eigening, maar bied er een (ruimtelijk) kader voor.

De '**steegjes**' (verdiep- of woonclustergangen) zorgen voor collectiviteit op niveau van de verdieping of van kleinere woonclusters. Ook hier gelden dezelfde principes: niet te veel woningen, voldoende ruimte, programma, identiteit en sfeer, maar dan meer op micro-schaal.

Brede **buitengalerijen** vormen zelfs letterlijk straten en steegjes. Vooral de steegjes zijn (indien voldoende beveiligd voor jonge kinderen) interessante speel- en ontmoetingsruimtes, dicht bij de veilige woning, maar toch buiten het strikt publieke en private.

Bron: DUS Architects

Bron: Het autonome huis

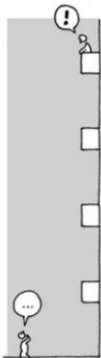

Örestadt, Kopenhagen

5. De maximale bouwhoogte tot een gemeenschappelijke buitenruimte is vier verdiepingen

Vier standaardverdiepingen is de maximale afstand waarop er visueel en auditief contact mogelijk is tussen de woning en een publieke/gemeenschappelijke buitenruimte. Vanop de vierde verdieping kunnen ouders bijv. nog kinderen aanspreken en instructies geven. Gezichten zijn ook nog net herkenbaar. Minderjarige kinderen mogen (in principe) geen lift gebruiken. Een hoogte van vier verdiepingen kan je nog net met de trap overbruggen. Onderzoek heeft herhaaldelijk uitgewezen dat kinderen die hoger wonen dan vier verdiepingen, minder buiten (mogen) spelen.

Vier à vijf verdiepingen is ook een gangbare bouwhoogte voor duurzame projecten (bijv. Vauban, Kopenhagen, Berlijn), omdat ze een mooi midden houdt tussen dichtheid enerzijds en woonkwaliteit / menselijke schaal anderzijds.

Bron: K&S

Vauban, Freiburg

Kopenhagen

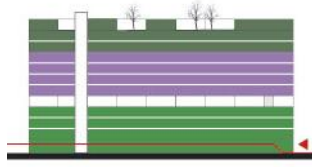
Als je hoger bouwt, moet het gebouw per 4 verdiepingen worden 'opgeknipt' en per 4 verdiepingen ook een gemeenschappelijke (buiten)ruimte kunnen hebben (bijv. dakterras, 'speeltuin op hoogte').

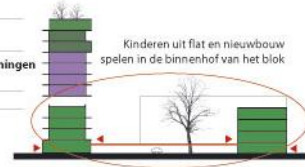
Opknippen van de flat zorgt voor verbinding met nieuwbouw
Flat gezinsvriendelijk tot en met vierde verdieping

Langsaanzicht flat

TOP woningen
voor gezinnen
Gelijkvloerse woningen
voor ouderen
Plein op hoogte
Te vier lagen
woningen
voor gezinnen

Dwarsdoorsnede over stedelijk bouwblok

Bron: DUS Architects Poptahof

6. Nieuwsoortige gezinnen vereisen flexibiliteit en collectiviteit

Gezinnen zijn minder stabiel en **gezinssamenstellingen veranderen** doorheen de tijd. De ene week is er maar 1 kind; de andere week zijn er 3 kinderen. Het ruimtelijk programma van een gezin wijzigt naargelang de levensfasen. **Collectieve voorzieningen** (bijv. logeerkamers, washok, gemeenschappelijke fietsen, enz.) kunnen hier een antwoord op bieden (zie ook de punten hieronder).

Bouw-flexibiliteit kan ook letterlijk worden aangeboden, door bewoners een zekere **ruimte toe te wijzen voor (ver)bouwen of toe-eigening**. Dergelijk systeem van 'support-infill' of 'open building' vergt wel een stevig sociaal-ruimtelijk-juridisch kader. In niet-westerse contexten is dit een evident gegeven. In Vlaanderen zou dit pionierswerk zijn.

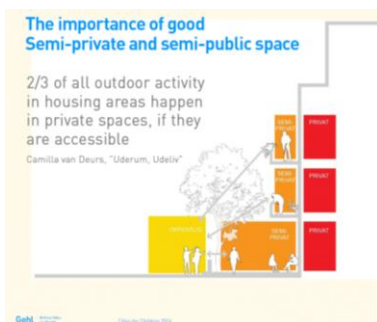
Basisunits met ruimte voor uitbreiding: Quinta Monroy Housing in Iquique en Villa Verde Housing in Maule (zie: <http://land8.com/profiles/blogs/a-design-alternative-for-affordable-housing>)

7. Denk goed na over de privaat-publieke gradiënten op alle niveaus

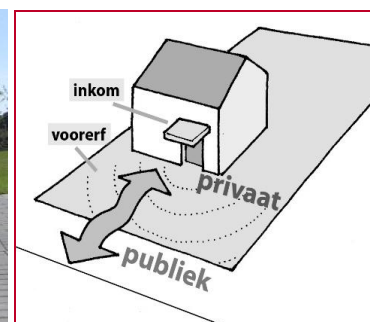
Voor het goede sociale functioneren en het voorkomen van privacy-conflicten is er een **duidelijke gradiënt nodig van de puur publieke buitenruimte tot de meest intieme woonvertrekken**. Wanneer heel publieke ruimtes (bijv. het Blauwputplein op de site) direct aanliggend zijn aan heel private ruimtes (zoals badkamer of slaapkamer), is er veel kans op frictie en privacy-problemen.

Kies eerder voor een **graduele overgang**. Die **overgangszones** tussen privaat en publiek zijn op **verschillende schaalniveaus** terug te vinden: bijv.

- **Gebouw t.a.v. ruimere omgeving (wijk)**
- **Gebouw t.a.v. onmiddellijke omgeving** (ruimte van enkele meters rond het gebouw, of een buitenruimte die (half-)omsloten wordt door de bebouwing, zie ook op het einde van dit onderdeel)
- **Gebouw intern** (wooneenheid t.a.v. wooncluster en gebouw als geheel)
- **Binnen de wooneenheid** (bijv. slaapkamer vs. ontvangsthall)

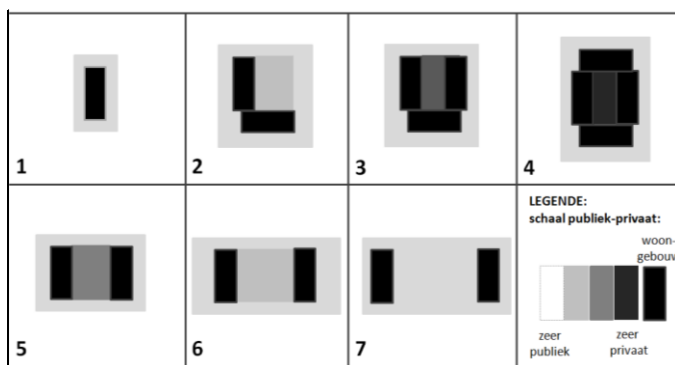
Bron: Birgitte Svarre, Gehl Architects

Bron: Kind & Samenleving

Op die gradiënt zijn 'drempelruimtes' heel belangrijk. Dit zijn **overgangsruidtes die mediëren tussen privaat en publiek**, zoals bijv. de buitenruimte vlak aan de inkomhal, de centrale inkomhal zelf, de hallen en gangen op elk verdiep, de drempel aan de voordeur van het appartement, de halruimte binnen het appartement,... Die drempelruimtes vormen **verschillende stadia waarlangs iemand binnen treedt tot de intimiteit van de woning**. Sociaal contact kan er gereguleerd plaatsvinden. Bewoners hebben het gevoel meer controle te hebben over hun privacy wanneer die drempelruimtes aanwezig zijn en als ze zelf (mee) kunnen sturen wie er toegang toe krijgt. Dit 'sturen' kan ook heel subtiel gebeuren (bijv. door te laten voelen dat iets privé is). De architectuur en omgevingsaanleg zijn echter zeer bepalend of die drempelruimtes (potentieel) aanwezig zijn of niet. De vormgeving (maar ook sociale regels en het huishoudelijk reglement) zullen verder invulling geven aan de manier waarop men met de drempelruimtes omgaat: kunnen bewoners zelf barrières instellen langs die drempelruimtes of stelt men collectiviteit voorop? Gaan bewoners zich die ruimtes toeëigenen of trekken ze zich eruit terug? Wordt er een collectief opgericht en over welke 'drempelruimtes' stelt die regels in?

De **positionering van de woongebouwen heeft ook een grote invloed op de mate van 'privaatheid'** van de tussenruimtes. Een alleenstaande woontoren (zie 1 op figuur) omsluit geen private ruimte. Gebouwen in L-vorm (2) suggereren wat privacy. De binnenruimte van gebouwen in U-vorm (3) voelt al heel sterk privaat aan, terwijl volledig omsloten binnenruimte maximale privacy garandeert. Ook de afstand kan een rol spelen. Naar mate 2 gebouwen op grotere afstand van elkaar geplaatst worden (zie 5 t.e.m. 7), kan het privacy-aanvoelen veranderen.

8. Expliciteer de visie op collectiviteit:

De balans tussen collectieve en private voorzieningen is cruciaal voor dit project. Wat voorzie je als privaat, wat als publiek, wat zit er tussenin? Waar eindigt het openbaar domein precies? Op welk niveau voorzie je collectieve voorzieningen (bijv. de wijk, het gebouw en de directe omgeving, het gebouw zelf, een verdieping of woningcluster?) en wie is er verantwoordelijk voor? Welke collectieve instanties voorzie je?

Enkele voorbeelden van ruimtes/voorzieningen die collectief voorzien kunnen worden:

- Semi-private buitenruimte, al dan niet overdekt (echter best ook kleine private buitenruimte per wooneenheid voorzien, zonder veel inkijk, cf. Debruyne en Iserbyt 2011)
- Zaalje (al dan niet met kleine keuken) voor feestjes, gemeenschapsactiviteiten, binnenspeelruimte, hobbyruimte... Best ook een rustigere relaxruimte of intiemere chill-hoek.
- Bergruimte (o.a. voor buggy, kinderfietsen, maar ook barbecue, trampolines,...)
- Hobbyruimte (bijv. met werkbank)
- Kantoorachtige flex-werkplekken (bijv. met printer,...)
- Technische ruimte met grotere huishoudtoestellen (bijv. koelkamer, XL-wasmachine, XL-droogmachine,...)

...

Hoe minder wooneenheden per voorziening, hoe gemakkelijker het is om afspraken te maken. Dit staat echter in spanning met de beschikbare oppervlaktes.

Voor heel wat van die collectieve ruimtes kunnen ook combinaties gezocht worden met de stedelijke functies in de plint of onmiddellijke omgeving.

Voor het goede functioneren van dit soort gedeeld ruimtegebruik zijn er echter randvoorwaarden:

- Dit moet ruimtelijk 'kloppen': bijv. interne circulatie en (potentiële) afsluitbaarheid van ruimtes
- De tijdschema's zijn best complementair
- Er moet een afsprakenkader zijn: hoe kan men dit aanpakken?

Elke woning heeft enkele meters private buitenruimte, echter met link naar een gemeenschappelijke tuin.

(Foto links: Mechelen, midden: Brutopia, Vorst, rechts: Eva Lanxmeer, culemborg)

Wenen Nordbahnhof: collectieve ruimte voor spelen en feestjes, collectieve wasruimte, gezamenlijk dakterras

9. Globale indeling van de ruimtes binnen elke wooneenheid

Er bestaan sterke **individuele voorkeuren** voor de indeling van een wooneenheid. Er wordt dus best ruimte gelaten aan de bewoners door **inspraak, flexibiliteit en/of zelfbouw in te bouwen**.

Vanuit kinder- en gezinsperspectief zijn er **toch enkele richtlijnen**:

- **Leefruimte en/of keuken worden het beste naar de tuin, straat, publieke ruimte of semi-publieke ruimte georiënteerd.** Uitzicht op straat of op gemeenschappelijk buitenruimtes is positief voor de sociale verbondenheid. Op die manier kunnen kinderen zien dat buurtkinderen buiten spelen. Ouders houden hun kinderen ook graag in het oog wanneer ze in de keuken aan het werk zijn. Zorg echter tegelijkertijd voor voldoende afstand en privacy. Wanneer de woningen hoger staan dan de (semi-)publieke ruimte, dan kan men vanuit de woning wel naar buiten kijken, maar is de inkijk veel moeilijker.
- **Een aparte speelkamer voor kinderen is niet echt gewenst.** Jonge kinderen spelen meestal graag in de naaste omgeving van hun ouders en ouders houden ook graag een oogje in het zeil vanuit keuken of leefruimtes. Het is daarom zinnvoller om die ruimte toe te voegen aan de leefruimte enerzijds (bijv. een speelhoek die later ook werkhoek kan zijn) en de slaapkamers. Op collectief niveau is een speelkamer of binnenspeelruimte wél interessant. Maar ook hier koppel je dit best aan ontmoetingsruimte voor volwassenen. Het volledig scheiden van kinderen en volwassenen is meestal geen goed idee.
- **Een (half) opengewerkte keuken** zorgt ervoor dat ouders hun kroost in het oog kunnen houden. Een afgesloten en krappe keuken verhindert dit.

- **Slaapkamers moeten daarentegen wel goed afsluitbaar zijn** van de leefruimtes en van elkaar, zowel voor de slaapkwaliteit als voor de privacy van oudere kinderen.

Nog enkele conclusies uit een kwalitatief onderzoek van Karsten, Reijndorp en Van de Zwaard bij een typische groep van jonge gezinnen die bewust kiezen voor de stad:

" De gezinnen hechten aan een **ruime woning met een grote woonkamer en hoge plafonds**. Ze wensen **voor elk kind een eigen kamer** en liefst voor beide partners een **werkkamer**. Ze hebben **weinig waardering voor de woningen met vides en in elkaar overlopende etages**, waar architecten kennelijk gek op zijn en die in elke nieuwbouwwijk worden gebouwd. Die vides geven de woning weliswaar een interessante ruimtelijkheid, maar maken die tegelijkertijd voor drukke gezinnen met werkende partners en luidruchtige kinderen moeilijk te bewonen. De gezinsleden moeten zich juist kunnen terugtrekken en geluid buitensluiten. " (Karsten, Reijndorp en van de Zwaard 2006: 46).

10. Specifiek programma en normen voor gezinsvriendelijke woningen

Oppervlaktes:

- **Slaapkamers voor kinderen zijn voldoende groot**, zodat die ook speel-, studeer- en hobbyruimte bieden als ze ouder worden. Naar mate kinderen ouder worden, wensen ze ook uitdrukkelijker één aparte slaapkamer per kind.
- Voor jonge gezinnen moeten de **badkamer en toiletten voldoende groot** zijn om comfortabel één of meerdere kinderen te wassen en te verzorgen.
- Er is **berging of ruimte voorzien voor kinderwagens, buggy's en kinderfietsjes**. Dit kan ook een collectieve berging zijn.

De **toegankelijkheidsnormen voor 'levenslang wonen'** zijn ook hanteerbaar voor jonge gezinnen. (zie bijv.: users.skynet.be/fb044465/ontwerpgids.pdf)

Toegankelijkheid en technische aandachtspunten:

- De **toegankelijkheidsnormen voor rolstoelen** zijn ook handig voor buggy's.
- Ramen, balkonnen en trappenhallen moeten voldoende **beveiligd** worden (verticale spijlen, weinig tussenruimte, geen hiaten), echter zonder dat het gevangenissen worden.
- **Ramen komen laag genoeg**, zodat ook kinderen buiten kunnen kijken. Er is echter voldoende (transparante) beveiliging zodat jonge kinderen er niet uit kunnen vallen.
- **Bedieningsknoppen** die ook voor kinderen belangrijk zijn (en gebruikt mogen worden), worden laag genoeg geplaatst. Dit ligt natuurlijk anders voor stopcontacten en bedieningsknoppen van onbeveiligde ramen, die best op hoogte worden geplaatst.
- zie bijlage 'toegankelijkheid' voor meer details inzake toegankelijkheid

Akoestiek:

Nachtrust is heel belangrijk voor kinderen, maar als ze wakker zijn, maken ze zelf ook veel lawaai.

Een **goede akoestiek is dus van groot belang** voor een gezinsvriendelijk appartementsgebouw, en dit op verschillende niveaus:

- **Om lawaai uit de omgeving van het woongebouw** buiten te houden:
Bijzondere aandacht vragen bijvoorbeeld de nabijgelegen Hallen 4&5 en 9 op de site.
- **Tussen wooneenheden en collectieve ruimtes** (binnenruimtes en buitenruimtes):
Een kanttekening hier is alvast dat een klein binnenplein, met hoge bebouwing errond akoestisch vaak problemen geeft, zeker indien grondafwerking en gevelwanden heel stenig zijn.
- **Tussen wooneenheden onderling**, zodat families elkaar niet storen:
Aangezien jonge kinderen heel actief kunnen zijn (rondrennen en springen), vraagt akoestische isolatie van vloeren (contactgeluid) veel aandacht. Voor luchtgeluid dient men ook hogere frequenties (kinderstemmen, huilen) in rekening te nemen.
- **Binnen de wooneenheid: vooral tussen slaapkamers en leefruimtes**, zodat familieleden elkaar niet wakker houden.

2/ Mogelijke bewonersprofielen

't Wisselspoor heeft de ambitie om een antwoord te bieden op de woonbehoefte van gezinnen met kinderen die een alternatief zoeken voor de onbetaalbare grote grondgebonden gezinswoning met privétuin. Maar welk profiel van gezinnen kan men dan aanspreken? Hoe kan een meergezinswoning jonge gezinnen aanspreken en wat zijn de randvoorwaarden daarvoor?

We vonden hiervoor deels een antwoord in de studies van Karsten, Reijndorp en van der Zwaard (2006). Dit is gebaseerd op onderzoeksmateriaal uit Nederland, maar het is herkenbaar voor de Vlaamse situatie.

4 potentiële doelgroepen

Ondanks de stadsvlucht van jonge gezinnen blijkt uit Nederlands onderzoek dat bepaalde typesgezinnen uit de middengroepen nog steeds bewust voor de stad kiezen. Karsten e.a. onderscheiden 2 groepen:

- De **'nieuwe stedelingen'**, meestal hoogopgeleid, die voor hun studie hun ouderlijke huis buiten de stad hebben verlaten en na hun studies 'blijven hangen' in de stad. Vaak gaat dit gepaard met het uitstellen van kinderen krijgen.
- Maar ook een deel van **'sociale stijgers'**, vaak immigranten van de tussengeneratie, die in de stad zijn opgegroeid en daar hoger onderwijs konden volgen, meestal zonder 'op kot' te gaan. Zij trouwen doorgaans op jongere leeftijd dan de 'nieuwe stedelingen' en krijgen vroeger kinderen.

Zelf voegen we nog 2 groepen toe voor het project in Leuven:

- Hoogopgeleide **'(universitaire) expats'**, die (meestal om professionele redenen) lange tijd in Leuven verblijven en er zich uiteindelijk ook gaan vestigen. In hun thuisland hebben ze al een cultuur van stedelijk wonen. Voor hen is de drempel om met een gezin op een appartement te gaan wonen, niet hoog. Deze groep vertoont qua woonwensen grote overeenkomsten met de eerste groep (met name de nieuwe stedelingen).
- **'Pas gescheiden partners met kinderen'** kiezen vaak voor een appartement. Meestal huren ze, maar soms gaan ze ook over tot een aankoop. Een woonomgeving die extra faciliteiten biedt (bijv. collectieve ruimtes, logeerplaatsen, een burennetwerk) kan hen aantrekken. Hun budget is meestal beperkt.

De vraag blijft knagen: Vertrekken of blijven?

Eens een jong gezin de initiële keuze heeft gemaakt voor de stad, is de kous niet af. Karsten e.a. benadrukken dat deze gezinnen op elk belangrijk moment in de levensfasen worden uitgedaagd. Hun omgeving blijft de vraag stellen waarom ze voor de stad of appartement kiezen. De jonge gezinnen moeten zich steeds verantwoorden. Die twijfel stelt zich altijd scherp bij sleutelmomenten in het leven:

- Bij de komst van het eerste kind, bij de komst van het tweede kind,...
- Wanneer een crèche moet worden gezocht
- Op het moment dat een (goede) kleuter- en basisschool moet worden gezocht
- Op het moment dat een middelbare school moet worden gezocht

...

De vraag 'vertrekken of blijven in de stad' blijft dus latent hangen. Op de sleutelmomenten wordt de balans opgemaakt en duiken er twijfelmomenten op.

Volgens onderzoek wordt verhuizen naar een nieuwe woonplaats wel minder aantrekkelijk naar mate de kinderen ouder worden. Ook de kinderen hebben dan sociale netwerken uitgebouwd en

eens men 'gesettled' is, moet men méér opgeven. Dan helt de balans gemakkelijker over naar 'blijven'.

Factoren om toch te blijven in de stad:

- **Tijd-ruimtevoordelen:**

Voor werkende gezinnen met kinderen is het tijd-ruimtebudget krap. Nabijheid en bereikbaarheid van het werk en stedelijke voorzieningen zijn meestal een doorslaggevende factor. De ligging van 't Wisselspoor op Centrale Werkplaatsen is hiervoor uitzonderlijk goed.

- **Sociaal netwerk, sociale nabijheid en de zoektocht naar nieuwe collectiviteit:**

De vraag of gezinnen zich ergens blijven(d) vestigen, hangt ook af van het netwerk waar ze over kunnen beschikken. **Het ontbreekt vooral de 'nieuwe stedelingen' aan een vanzelfsprekend nabij en sociaal kader: de familie. Zij staan dus voor de opdracht een dergelijk kader zelf te creëren: op zoek naar nieuwe vormen van collectiviteit.** Voor het functioneren van gezinnen met kinderen zijn anderen van buiten het huishouden vaak onontbeerlijk (in het bijzonder ook bij alleenstaande ouders of nieuw samengestelde gezinnen). **Er zijn altijd wel momenten dat er opvang nodig is, dat men iets wil lenen,...** Een intensief sociaal leven met burens en buurtgenoten voorziet daarin. Crèches, gezinsvriendelijke cafés, winkels, speelplekken en socio-culturele voorzieningen functioneren als ontmoetingsplekken en knooppunten in het sociale netwerk. De meeste gezinnen met dit profiel stellen diversiteit en de vriendschappelijk contacten in de gehele buurt zeer op prijs.

Tegelijk hebben ze ook voorkeuren voor **gelijkgestemden**. De aanwezigheid van gelijkgestemde anderen blijkt een essentiële voorwaarde voor plezierig wonen. Meestal gaat het, behalve over de kinderen, **ook over de professionele netwerken** van de ouders. De buurt is daarmee ook een bron voor het verstevigen van of het opdoen van professionele contacten.

Voor **'sociale stijgers'** ligt dit meestal anders: zij **hebben familie** vaker en uitdrukkelijker in de buurt. Veel tweede generatiemigranten zijn ook *street wise*: ze kennen hun buurt en hebben er een netwerk, ze kennen de voorzieningen, die ook mee knooppunten vormen in hun sociale netwerk (bijv. de buurtsupermarkt, de school,...). Zij zijn geneigd om in hun wijk te blijven, tenzij ze uitdrukkelijk willen 'promoveren' naar een woonmilieu met beter imago.

- **Ontwikkeling van identiteit als 'stadsmens'**

Middenklasse gezinnen die in de stad blijven wonen, moeten zich vaak verdedigen: waarom wonen jullie daar nog? Het antwoord daarop is meestal: 'Wij zijn nu eenmaal stadsmensen'. Door dit zo vaak te moeten zeggen en te verantwoorden, gaat dit als (nieuwe) identiteit functioneren.

Voor de 'sociale stijgers', die hun wortels hebben in de grote stad, heeft het huidige stadse wonen een grote mate van vanzelfsprekendheid. Maar dat geldt niet voor een groot deel van de nieuwe stedelingen. Die komen immers vaak van buiten. Zij zijn dan ook vaak bewust bezig met het creëren van een eigen stedelijke identiteit.

Het 'stoere gezin'

Het beeld van de stad als moeilijk bewoonbare 'jungle' blijft in Vlaanderen bestaan. De stad lijkt minder controleerbaar, er zijn meer mensen die je niet kent, er loeren verkeers- en andere gevaren. Wie bewust kiest voor de stad, zal tegen dit beeld ingaan. Ze voelen zich een 'stoer gezin', dat die uitdaging bewust aangaat.

Uit interviews blijkt dat dit bij deze ouders toch een zeker spanning bestaat met het verantwoordelijkheidsgevoel voor de kinderen: *"Stedelijk georiënteerde gezinnen staan voor de opdracht een identiteit van stadsmens te verzoenen met die van family (wo)man. Sommigen hebben zelfs last van een schuldgevoel ten opzichte van de kinderen: zijn we wel verantwoord bezig en stellen*

we onze kinderen niet te veel bloot aan de gevaren van de stad? De twijfel of men wel de juiste keuzes heeft gemaakt, blijft dan knagen." (Karsten, Reijndorp en Van de Zwaard 2006: 30)

Tegelijk zijn deze gezinnen bezig een nieuw soort identiteit te construeren, niet alleen die van stadsmens, maar ook die van het moderne stoere stadsgezin dat wel tegen een stootje kan.

Interessant is immers de relatieve nieuwheid van deze stedelijke gezinsidentiteit. **Doordat deze gezinnen een nieuwe identiteit zoeken** als gezin in de stad, worden ze de dragers van nieuwe stedelijkheid. Deze blijvers zijn bezig het middenklasse-gezinsleven in de stad opnieuw vorm te geven. Nieuwe Stedelingen bestempelen zichzelf als 'stoere gezinnen' en plaatsen zich tegenover de in hun ogen overbeschermdes verkavelingsgezinnen. Stedelijk wonen is een *statement*. Niet zelden zijn het dan ook zeer bewuste burgers, die inspraak vragen in het stedelijke beleid en actief zijn in hun buurt. Dit zien we in de reeds gerealiseerde delen van Centrale Werkplaatsen.

Bronnen:

De Bruyne, Lotte en Iserbyt, Sofie (2011). *Living in Mechelen: Verhuis- en blijfmotieven van jonge gezinnen en Jongvolwassenen*. Vormings- en onderzoekstraject i.o.v. Team Stedenbeleid Vlaamse Gemeenschap. Ladda vzw. Download: <http://www.thuisindestad.be/Living%20in%20Mechelen>

DUS architecten, Mulder&Meijer (2005). *Gezinsvriendelijke Hoogbouw*. i.o.v. Woonbron Delft. <http://www.dusarchitects.com/poptahof/>

Karsten, Lia; Reijndorp, Arnold en van der Zwaard, Joke. (2006). *Stadsmensen: Levenswijze en woonambities van stedelijke middengroepen*. Apeldoorn-Antwerpen: Het Spinhuis. Available on books.google.com

Karsten, Lia; Reijndorp, Arnold en van der Zwaard, Joke. (2006) *Smaak voor de stad: Een studie naar de stedelijke woonvoorkeur van gezinnen*. Den Haag, Ministerie van VROM. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2006/09/01/smaak-voor-de-stad>

K&S – 13 principes voor kindvriendelijke woonprojecten: <http://k-s.be/kindgerichte-publieke-ruimte/ruimtelijke-ordening/13-principes-voor-kindvriendelijke-woonprojecten/>

Levenslang wonen: Ontwerpgids. (1999) Brussel: Platform wonen van ouderen.

Vanderstadt, H. Kindvriendelijke hoogbouw. http://www.hetautonomiehuis.be/nieuwsbrief_HAH_2014_nr16_DE_KINDVRIENDELIJKE_STAD_g.pdf

Vanderstede, W. en Dekeyser, P. (2006). *Kind & Ruimte: Kindgerichte planning van publieke ruimte*. Brugge: DieKeure.

Svane, Birgitte, Gehl Architects (2015). Presentatie op 'Ruimte voor kinderen in de stad van morgen'. <https://www.antwerpen.be/nl/info/573ed650b1a8a7a6678b45c4/workshops-studiedag-kinderen-in-de-stad-van-morgen>

Verhetsel, Ann; Witlox, Frank en Tierens, Nele. (2003) *Jongeren en wonen in Vlaanderen. Woonsituatie, woonwensen en woonbehoeften*. Antwerpen: De Boeck Uitgeverij.

Wheway, Rob en Millward, Alison. 1997. *Child's Play: Facilitating play on housing estates. A report for the Chartered Institute of Housing and the Joseph Rowntree Foundation*. Coventry: Chartered Institute of Housing, p. 63-65.

kind & samenleving